

Żaneta Panasiuk

Uniwersytet Rzeszowski

**POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC ŚRODKÓW
PSYCHOAKTYWNYCH NA PRZYKŁADZIE UCZNIÓW
ZESPOŁU SZKÓŁ ZAWODOWYCH
NR 2 W BIAŁEJ PODLASKIEJ**

Wprowadzenie

Substancje psychoaktywne towarzyszą człowiekowi już od wieków. Przez lata zmieniały się używane specyfiki, sposoby ich zażywania, dostępność oraz postawy wobec nich. Początkowo odurzali się jedynie szamani i magowie, używając różnego rodzaju wyciągów roślinnych lub wydzielin zwierzęcych. Możliwość ich zażywania wiązała się z pewnego rodzaju błogosławieństwem otrzymanym od siły wyższej, przodków bądź bóstwa, w które w danej społeczności wierzono¹. Z czasem jednak środki te stały się dostępne dla każdej osoby na świecie, bez względu na status materialny czy społeczny². Oprócz substancji pochodzenia roślinnego ludzkość zaczęła wytwarzać syntetyczne środki odurzające³. Ze względu na różnorodność dostępnych obecnie środków i metod odurzania się, a także sposobów ich funkcjonowania w społe-

¹ M.C. Crocq, *Historical and cultural aspects of man's relationship with addictive drugs*, „Dialogues in Clinical Neuroscience” 2007, nr 9(4), s. 355–361.

² M.A. Motyka, *Dlaczego zażywali środki psychoaktywne?*, cz. I: *Rola i znaczenie środków psychoaktywnych w kulturze: od Pradziejów do początku XX wieku*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2014, nr 95(2), s. 223–233.

³ G. Więckiewicz, R. Pudło, *Nowe substancje psychoaktywne w Polsce – co lekarz powinien wiedzieć w 2019 roku?*, „Varia Medica” 2020, nr 4(1), s. 71–76.

czeństwie, ludzie mają wobec substancji psychoaktywnych różne przekonania⁴.

Szczególnie interesujące są postawy młodzieży wobec tych środków⁵. Jako młodzi ludzie będą oni w przyszłości stanowić o losach kolejnych pokoleń i rozwoju społeczeństw. Ważne jest więc, aby posiadali należytą wiedzę dotyczącą tematyki substancji psychoaktywnych, która pozwoli im wykształcić bądź zweryfikować obecne postawy w oparciu o wiedzę merytoryczną zamiast o domysły i opinie innych ludzi⁶.

Założenia i cel pracy

Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Białej Podlaskiej nie cieszy się dobrą renomą wśród mieszkańców powiatu bialskiego. W społeczności lokalnej panuje przekonanie, iż wśród uczniów tej szkoły popularne są liberalne postawy względem środków psychoaktywnych oraz powszechne ich używanie. Budzi to obawy dotyczące pojawienia się problemów wychowawczych i niskiego poziomu nauczania, w szczególności rodziców potencjalnych kandydatów na uczniów tej szkoły, przez co zniechęca do wybrania Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Białej Podlaskiej jako miejsca rozwoju kariery edukacyjno-zawodowej. W związku z powyższym podjęto próbę weryfikacji zasadności negatywnych opinii społeczności lokalnej względem tej placówki.

Głównym celem przeprowadzonych badań było zatem ustalenie, jakie opinie wobec środków psychoaktywnych przejawiają uczniowie Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Białej Podlaskiej. Poznanie stanu wiedzy uczniów na temat środków psychoaktywnych i konsekwencji ich używania, a także ogólnego sposobu postrzegania przez nich omawianych substancji możliwe było dzięki sformułowaniu następujących pytań badawczych:

⁴ J. Sierosławski, *Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie zachodniopomorskim w 2010 r.*, Szczecin 2011.

⁵ K. Friis, J. Østergaard, S. Reese, M. Lasgaard, *Young people's attitudes towards illicit drugs: A population-based study*, „Scandinavian Journal of Public Health” 2017, nr 45(8), s. 765–772; J. El Khoury, P. Noufi, A. Ahmad, E. Akl, S. El Hayek, *Attitudes beliefs, and knowledge of substance use amongst youth in the Eastern Mediterranean region: A systematic review*, „Drug and Alcohol Dependence” 2019, nr 196, s. 71–78; M.A. Motyka, A. Al-Imam, *Musical preference and drug use among youth: an empirical study*, „Research and Advances in Psychiatry” 2019, nr 6(2), s. 50–57.

⁶ M.A. Motyka, J.T. Marcinkowski, *O potrzebie edukacji w zakresie zagrożeń wynikających z użycia nowych narkotyków*, cz. 1: *Programy nauczania w szkołach i na studiach*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2017, nr 98(1), s. 23–32.

1. Jaką wiedzę posiadają respondenci na temat środków psychoaktywnych?
2. Jaki jest stosunek badanych do używania substancji psychoaktywnych?
3. Czym według nich charakteryzuje się uzależnienie od środków psychoaktywnych?
4. Jak oceniają działania profilaktyczne, w których brali udział?
5. Jakie są ich opinie na temat rozszerzenia dostępu do legalnych i nielegalnych środków psychoaktywnych?

Materiał i metody

Badanie realizowano w marcu 2021 r. Uczestnikami byli uczniowie trzecich i czwartych klas Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Białej Podlaskiej, zatem wszyscy badani byli pełnoletni. Uczniowie w większości wypełniali ankiety rzetelnie, udzielając odpowiedzi na każde z zadanych pytań. Pojawiło się kilka odpowiedzi żartobliwych oraz nieliczne ankiety niezawierające odpowiedzi na wybrane pytania.

W badaniu wykorzystano metodę sondażową, dzięki której przeprowadzone badania pozwoliły uzyskać odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze. Warto podkreślić, że wyniki tych badań nie są reprezentatywne dla całej populacji młodzieży w Polsce, gdyż badani uczniowie stanowią zbyt mały odsetek całości tej populacji oraz struktura demograficzna młodzieży uczącej się w tej szkole nie odpowiada strukturze demograficznej młodzieży w Polsce.

Spośród dostępnych technik pozyskiwania danych wybrano badanie ankietowe głównie z uwagi na możliwość zapewnienia badanym anonimowości wypowiedzi. Jest to szczególnie istotne, gdyż badanie dotyczyło tematu wrażliwego; postaw młodzieży wobec środków psychoaktywnych. Przeprowadzone z użyciem innej techniki mogłoby wzbudzić w pytanych obawę o przypadkowe ujawnienie osobom postronnym wyników pomiaru, co mogłoby wpłynąć na wiarygodność podawanych przez nich odpowiedzi. Dzięki wykorzystaniu tej techniki ryzyko ujawnienia danych przyporządkowanych konkretnym osobom jest znikome.

Narzędziem wykorzystanym w badaniach był kwestionariusz ankiety, który pozwolił w relatywnie krótkim czasie zebrać dużą ilość danych. Dodatkowym atutem tego narzędzia jest przystępny sposób opracowywania pozyskanych danych. Kwestionariusze zawierały 28 pytań, w tym 3 dotyczące cech społeczno-demograficznych respondentów, natomiast próbę dobrano w sposób celowy i dogodny.

Kwestionariusze zostały udostępnione badanym w formie ankiety internetowej ze względu na brak możliwości przeprowadzenia badań bezpośrednio w placówce oświatowej z powodu pandemii covid-19.

Wyniki

W realizowanym badaniu udział wzięło 106 chłopców i 9 dziewcząt – łącznie 115 osób, spośród 250 uczniów klas trzecich i czwartych, gdyż pozostali nie wyrazili zgody na uczestnictwo. Do technikum uczęszczało 103 badanych uczniów, natomiast 12 uczyło się w szkole branżowej pierwszego stopnia; 77 spośród nich mieszkało na wsi, a 38 w mieście.

W pytaniu dotyczącym wiedzy respondentów na temat obecności substancji psychoaktywnych w różnych produktach, ankietowani najczęściej wybierali narkotyki (90%) i tzw. dopalacze (85%). Spośród dostępnych opcji najrzadziej wybierana była kawa, 15% badanych wskazało na obecność substancji psychoaktywnych w tej używce. Ponadto aż 71% uczniów nie dostrzegało obecności tych substancji w papierosach i 57% w napojach alkoholowych, które większość z nich może nabyć legalnie z uwagi na osiągnięcie pełnoletności. Z uzyskanych danych wynika także, iż jedynie nieliczni ankietowani są świadomi obecności substancji psychoaktywnych w produktach innych niż narkotyki i tzw. dopalacze – świadomość badanych w tym zakresie przy żadnym ze środków wyróżnionych w ankiecie nie przekracza 50%.

Wśród źródeł, z których młodzież pozyskuje informacje dotyczące środków psychoaktywnych, dominujący jest Internet, który wskazywało 63% respondentów. 33% pytaných uczniów stwierdziło, że nie są zainteresowani tematem substancji psychoaktywnych. Pozyskiwanie przez nich informacji głównie z Internetu, gdzie nie zawsze są one wiarygodne i rzetelne, budzi wątpliwości co do jakości przyswojonych przez młodzież informacji na temat tych substancji. Ponadto większość, bo aż 85% ankietowanych, nie korzystała z programów profilaktycznych poszerzających wiedzę w tym zakresie, zwłaszcza na temat konsekwencji sięgania po tego typu środki. Optimizm może jednak budzić fakt, że 80% respondentów nie czerpało informacji na temat substancji psychoaktywnych z przekazów swoich znajomych. Oznacza to, że młodzież z dystansem traktuje relacje innych i poszukuje bardziej wiarygodnych źródeł wiedzy niż doświadczenia lub opowieści rówieśników.

Badanych zapytano również o ich postawy wobec używania środków psychoaktywnych. Większość z nich zadeklarowała, że jest zdecydowanie przeciwna (36%) lub raczej przeciwna (24%) używaniu tych substancji, natomiast 9% respondentów aprobuje takie zachowania. Po żadnej ze stron nie opowiedziała się prawie 1/3 pytaných. Uzyskane dane sugerują, że 60% respondentów było przeciwnych używaniu środków psychoaktywnych, a jedynie 9% używało lub zamierza użyć substancji psychoaktywnych, czego przyczyną może być wskazywany pozytywny stosunek wobec tych środków. Ponadto 31% respondentów,

którzy nie mieli sprecyzowanego poglądu na ten temat, można uznać za osoby o ambiwalentnym podejściu do środków psychoaktywnych. Można przypuszczać, że z jednej strony chcieliby ich użyć, z drugiej jednak nie pozwala im na to strach, wyznawane wartości lub inne czynniki niezidentyfikowane w badaniu.

W pytaniu dotyczącym przyczyn sięgania po środki psychoaktywne respondenci wskazywali najczęściej ciekawość (69%), chęć zaimponowania kolegom (51%) oraz doznania po zażyciu tych substancji (46%). Uzyskane dane wskazują, że zdaniem ankietowanych ciekawość (69%) jest głównym powodem sięgania po środki psychoaktywne. Biorąc pod uwagę fakt, że ciekawość dotyczy jedynie nieznanych sfer, można przypuszczać, że wskazanie badanych odnosi się jedynie do pierwszorazowego użycia substancji psychoaktywnych. Warto również zauważyć, że odpowiedź „chęć zaimponowania kolegom” wskazywało 51% respondentów. Może to świadczyć o niskim poczuciu własnej wartości tych uczniów i braku umiejętności nawiązywania prawidłowych relacji rówieśniczych.

Używanie środków psychoaktywnych przez bliskich znajomych respondentów dopuszczało 9% z nich, natomiast 54% było przeciwko. Pozostałe 37% to osoby, które były obojętne wobec używania środków psychoaktywnych przez swoich kolegów. Z uzyskanych danych wynika, że 24% respondentów zdecydowanie nie akceptuje używania środków psychoaktywnych przez ich znajomych. Stanowi to wartość o 10 punktów procentowych niższą niż w przypadku pytania o postawy wobec używania środków psychoaktywnych w ogóle. Zwiększył się natomiast odsetek osób, które są obojętne wobec takich zachowań – w pytaniu ogólnym było to 31%, a w odniesieniu do kolegów – 37%. Na tej podstawie można przypuszczać, że młodzież prezentuje postawy bardziej stanowcze w odniesieniu do używania środków psychoaktywnych, jeżeli to zjawisko nie dotyczy osób z bezpośredniego otoczenia.

Na pytanie odnoszące się do środków psychoaktywnych najczęściej używanych przez młodzież 84% badanych odpowiedziało, że ich zdaniem najpopularniejszy jest alkohol, 69% wskazało papierosy, a 65% – marihuanę. Pozostałe wymienione substancje uzyskały poniżej 50% wskazań. Z pewnością znaczenie ma w tym wypadku większa dostępność tytoniu i alkoholu, w szczególności z uwagi na wiek respondentów (każdy z nich jest pełnoletni). Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać można również w towarzyszących młodzieży obawach dotyczących ewentualnych konsekwencji prawnych wiążących się z posiadaniem nielegalnych w Polsce substancji psychoaktywnych.

Wśród nielegalnych środków odurzających największą popularność zdobyła marihuana (65%). Kolejne odpowiedzi dotyczą tzw. dopalaczy, które osiągnęły 18% wskazań, co daje skok o 47 punktów procentowych. Warto zwrócić na to szczególną uwagę, gdyż pomiędzy kolejnymi wskazywanymi przez uczniów

substancjami psychoaktywnymi występują różnice rzędu jedynie 2–6 punktów procentowych.

Badanych pytano również o spożywanie napojów energetyzujących. 71% respondentów potwierdziło, że korzysta z tego typu produktów, pozostałe 29% podało, że ich nie używa, 58% przyznało, że napoje te pije rzadko, a niemal czterokrotnie mniej zadeklarowało wysoką częstotliwość ich spożywania, co stanowi jednocześnie najmniejszą grupę respondentów.

Celem kolejnego pytania było ustalenie, czy respondenci spotkali się z propozycją użycia środków psychoaktywnych. W odpowiedziach 43% uczniów przyznało, że taka sytuacja miała miejsce, natomiast 57% stwierdziło, że nie oferowano im środków odurzających.

Respondentów poproszono o opisanie dostrzeganych przez nich następstw używania środków psychoaktywnych. Uczniowie zazwyczaj odpowiadali krótko, wskazując najczęściej takie konsekwencje jak: uzależnienie (17%), utrata zdrowia (16%), wyniszczenie organizmu (11%), zaburzenia psychiczne (10%), śmierć (8%) oraz odpowiedzialność karna (7%). Pojawiły się również odpowiedzi bardziej rozbudowane, przytoczone poniżej.

Nie mam pojęcia, ale mam kolegę co nieźle walił nie wiem czy jeszcze wali w klimpe (nos) oraz coś tam jarał przez co wylądował w szpitalu (prawdopodobnie przez tzw. włada albo jakieś inne tanie gówno) i opowiadał że czuł się tak jak by miał umierać serce mu waliło cały czas i nie miał sił na nic przez co strasznie się bał. Ogólnie to nie popieram takich zachowań jak kolega robił. Czasem jak ktoś chce to może coś przyćpać albo zajarać ale nie w dużych ilościach bo oczywiście wszystko jest dla ludzi ale z umiarem (Ankieta 24).

Nie widzę w tym żadnego pożytku, a same spróbowanie może mieć wpływ na późniejsze uzależnienie. Ciągłe używanie uzależnia i może sprawić, że będziemy robić dziwne lub nawet straszne rzeczy, których na pewno byśmy nie zrobili mając trzeźwy umysł. Osoby słabe psychicznie mogą mieć urojenia i myśli samobójcze (Ankieta 27).

Analizując uzyskane dane, można zauważyć, że ponad 1/3 badanych twierdziła, iż nie interesuje się tematem środków psychoaktywnych. Mimo to jedynie 6% ankietowanych nie znało odpowiedzi na to pytanie lub jej nie udzieliło. Oznacza to, że mimo pozornego braku zainteresowania młodzieży tym zagadnieniem do większości tej grupy docierały informacje o środkach psychoaktywnych oraz skutkach ich używania. Na podstawie odpowiedzi respondentów można stwierdzić, że większość młodzieży uczestniczącej w badaniach ma świadomość negatywnych konsekwencji wiążących się z używaniem takich substancji.

Badani zostali również zapytani o to, czy znają osoby używające środków psychoaktywnych. W próbie badawczej 64% przyznaje, że takie osoby zna, natomiast 36% respondentów nie miało z nimi kontaktu. Jest to niemal dwie trzecie badanej próby, jednak nie można przyjąć, że dane te dotyczą wyłącznie osób

uczących się w tej szkole, ponieważ w pytaniu tego nie sprecyzowano. Możliwe też, że większość uczniów zna te same osoby, które nie ukrywają swojego zainteresowania środkami psychoaktywnymi.

Celem kolejnego pytania było ustalenie częstotliwości palenia tytoniu. W badanej grupie 47% przyznało, że taka sytuacja miała miejsce jedynie raz, do regularnego palenia przyznało się natomiast 27%, a pozostałe 26% twierdziło, że nigdy nie paliło papierosów. Z uzyskanych danych wynika, że łącznie 74% ankietowanych miało kontakt z papierosami. Osoby, które paliły jedynie raz, prawdopodobnie nie dostrzegły wówczas żadnych korzyści oraz nie doświadczyły przyjemności na tyle, aby kontynuować ich używanie. Respondentów, którzy zadeklarowali, że nie palili papierosów, można uznać za osoby kierujące się w życiu określonymi zasadami. Z tego względu nie uległy one wpływowi grupy rówieśniczej, powszechnej dostępności tytoniu oraz panującej modzie. Możliwe, że osoby te są mniej narażone na przejawianie innych zachowań ryzykownych.

Podjęto się także ustalenia, jak uczniowie charakteryzują uzależnienie od środków psychoaktywnych. W badanej próbie 73% odpowiedziało, że ich zdaniem takie uzależnienie wiąże się z utratą kontroli nad używaniem substancji odurzających, natomiast 53% uważa, że osoba uzależniona odczuwa dyskomfort podczas okresów abstynencji. Respondenci wskazywali również, że uzależnienie wiąże się ze zbyt częstym używaniem środków psychoaktywnych (38%) oraz z przymusem ich używania (18%), a 23% uważa, że uzależnienie jest chorobą. Uzyskane dane pozwalają przypuszczać, że 62% ankietowanych nie dostrzega związku między zbyt częstym używaniem środków psychoaktywnych a uzależnieniem od nich. Na podstawie najczęściej wskazywanej przez uczniów odpowiedzi można dojść do wniosku, że według wielu z nich uzależnienie rozpoczyna się w momencie utraty kontroli nad używaniem środków psychoaktywnych, nie łączy się zaś znacząco z częstotliwością ich używania. Zebrane dane wskazują również, że 77% badanych nie postrzega uzależnienia jako choroby. Może to wynikać z przyjętych przez uczniów wzorców kulturowych, niewiedzy o istnieniu ukierunkowanego leczenia bądź bagatelizowania takich zaburzeń.

Respondentów zapytano również, czy znają osobiście osobę uzależnioną od środków psychoaktywnych. W próbie badawczej 24% przyznało się do takich znajomości, 38% temu zaprzeczyło i tyle samo podało, że nie ma wiedzy na ten temat. Oznacza to, że niemal co czwarty uczeń zetknął się w swoim otoczeniu z problemem uzależnienia od środków psychoaktywnych. Świadczy to o stosunkowo dużej skali jego występowania i konieczności podjęcia odpowiednich działań zarówno profilaktycznych, jak i leczniczych. Badani, którzy stwierdzili, że nie wiedzą, czy znają osoby uzależnione od środków psychoaktywnych, mogą być członkami środowisk zamkniętych, złożonych z ludzi niemówiących o swoich problemach innym, skąd wynikać może ich brak wiedzy na ten temat.

W kontekście dostępności środków psychoaktywnych badanym uczniom, 44% przyznało, że zdobycie środków odurzających byłoby dla nich łatwe, 11% stwierdziło, że byłoby im trudno uzyskać takie substancje, natomiast 45% pytanych nie potrafiło określić dostępności środków psychoaktywnych. Uzyskane dane wskazują, że niemal połowa badanych z łatwością zdobyłaby środki psychoaktywne, gdyby wyraziła taką chęć. Oznacza to, że ich dostępność jest relatywnie duża. Największą grupę stanowią uczniowie, którzy zaznaczyli, że nie wiedzą jak trudno byłoby im zaopatrzyć się w środki odurzające. Odpowiedź ta mogła wynikać z rzeczywistej niewiedzy respondentów spowodowanej brakiem zainteresowania przyjmowaniem substancji psychoaktywnych. Równocześnie mogła być spowodowana obawą uczniów o przekazanie danych z badania dyrekcji szkoły oraz związanymi z tym ewentualnymi konsekwencjami, stanowiła więc dla nich „bezpieczną” opcję odpowiedzi.

Uczniów pytano także o spożywanie alkoholu. 57% spośród nich alkohol piło jedynie raz, do regularnego spożywania przyznało się 34%, a 9% twierdziło, że nie używało go nigdy. Na podstawie uzyskanych danych można stwierdzić, że 91% respondentów przynajmniej raz w życiu używało alkoholu. Jest to zdecydowana większość młodzieży, jednak należy pamiętać, że respondenci to wyłącznie osoby pełnoletnie, toteż spożycie alkoholu odbyło się zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi. Niepokój budzić może jedynie fakt, że 34% badanych zadeklarowało regularne używanie alkoholu. Wynikać to może z nieświadomości negatywnych skutków jego stosowania, ignorowania ich bądź też czynników wskazanych przez respondentów w czwartym pytaniu ankiety, np. chęci zaimponowania kolegom, doznań po zażyciu czy namowy znajomych.

Kolejne pytanie dotyczyło postrzegania narkotyków ze względu na bezpieczeństwo ich używania. Na pytanie „Czy, Twoim zdaniem, istnieją bezpieczne narkotyki?” 59% uczniów odpowiedziało przecząco. Pozostałe 41% twierdziło, że takie narkotyki istnieją. Prawdopodobnie są to osoby, które nie dostrzegają szkodliwości tego rodzaju środków psychoaktywnych w dłuższej perspektywie, skupiając się jedynie na ich pozytywnym działaniu w danym momencie.

Badanych, którzy odpowiedzieli twierdząco na pytanie o bezpieczne narkotyki, poproszono, aby wskazali te substancje. Spośród nich 31% uważa, że bezpiecznym narkotykiem jest marihuana. Odpowiedzi: „alkohol” oraz „grzyby halucynogenne” nie przekraczały 2% wskazań. Jako narkotyk bezpieczny 2% badanych wskazywało CBD (kannabidiol – nie ma on działania psychoaktywnego), a kolejne 2% odpowiedziało: *Omnia sunt venena, nihil est sine veneno. Sola dosis facit venenum* (*Wszystko jest trucizną i nic nie jest trucizną. Tylko dawka czyni trucizną* – tłum. Ż.P.) lub *Dawka czyni trucizną*. W pytaniu tym badani mieli możliwość udzielenia odpowiedzi dowolnie rozbudowanej, toteż mogli wskazać nieograniczoną ilość substancji.

Zdecydowana większość osób uważających, że istnieją bezpieczne narkotyki, za taką substancję uznała marihuanę. Jako potwierdzenia używały one takich argumentów: *ponieważ jest naturalna* lub *nie jest w stanie doprowadzić do śmierci człowieka*. Osoby te nie mają świadomości szkód wyrządzanych przez marihuanę w organizmie człowieka, w szczególności w ośrodkowym układzie nerwowym, a zauważają wyłącznie pozytywne aspekty jej używania, takie jak stan odprężenia, rozluźnienia czy euforii. Ponadto respondenci wyrażali bardziej rozbudowane opinie, zaprezentowane poniżej:

Wszystko zależy od wiedzy osoby zażywającej czy ma świadomość jakie substancje chemiczne zażywa i jakie powoduje to skutki. Grzybki nie są szkodliwe dla osoby która się na tym zna i jest odpowiedzialna i dojrzała z ciężkimi narkotykami jest gorzej bo uzależniamy się mimo woli, dojrzała świadoma osoba spróbuje a jak jest to nie dla niej to zostawi to po prostu (Ankieta 46).

To zależy od dawki i czasu używania np. morfina to narkotyk ale też jest używana w przemyśle medycznym jest sporo substancji psychoaktywnych które nie powinny wyrządzić dużych szkód jak używamy ich rzadko i w małych dawkach, bo nawet takie tłuste potrawy mogą wyrządzić wiele szkód ale każdy z nas chyba jadł kiedyś karkówkę z grilla (Ankieta 90).

Badani zostali także zapytani, czy kiedykolwiek palili marihuanę. Do jednorazowego użycia przyznało się 30% z nich, natomiast 6% stwierdziło, że używa jej regularnie. Największa grupa zaznaczyła, że nigdy nie paliła marihuany (64%).

Pomimo że 31% respondentów uważa marihuanę za bezpieczny środek psychoaktywny, jedynie 6% używa jej regularnie. Oznacza to, że istnieją inne, indywidualne czynniki powstrzymujące większość pytaną od regularnego jej palenia. Warto zauważyć, że 30% respondentów mimo kontaktu z marihuaną zaprzestało używania tego środka. Może to więc oznaczać, że ciekawość była głównym powodem sięgnięcia po ten narkotyk, a gdy została ona zaspokojona, zabrakło czynników przemawiających za kontynuowaniem palenia.

Kolejne pytanie dotyczyło używania przez badanych innych środków psychoaktywnych niż występujące w poprzednich pytaniach papierosy, alkohol i marihuana. Z odpowiedzi wynika, że 11% respondentów ma doświadczenie z innymi niż wymienione substancjami odurzającymi, natomiast pozostałe 89% poprzestało na środkach wcześniej uwzględnionych. Uzyskane dane pozwalają przypuszczać, że większość ankietowanych używa wyłącznie trzech najpopularniejszych rodzajów środków psychoaktywnych lub nie używa ich w ogóle.

Badani zostali również zapytani o uczestnictwo w programach bądź innych działaniach profilaktycznych. Większość (66%) respondentów nigdy nie brała udziału w takich przedsięwzięciach. W odniesieniu do popularności różnych substancji psychoaktywnych wśród młodzieży fakt, że jedynie 34% uczniów uczestni-

czyło w działaniach profilaktycznych, może budzić niepokój. W pytaniu nr 2 zaledwie 15% respondentów wskazało programy profilaktyczne jako źródło informacji o środkach psychoaktywnych. Wynika z tego, że zaledwie połowa uczestników takich działań uzyskała i zapamiętała ważne informacje dotyczące tych środków prezentowane w czasie takich spotkań. Wobec powyższego można stwierdzić, że zdecydowana większość (około 85%) badanej młodzieży nie brała udziału w programach profilaktycznych przeprowadzanych w kraju lub udział ten okazał się nieefektywny.

Badanie obejmowało także pytanie dotyczące oceny przez uczniów działań profilaktycznych, w których brali oni udział. Najpopularniejsza była odpowiedź „nie dotyczy”, którą wskazało 33% pytanych. Natomiast 1/4 uczniów twierdzi, że programy profilaktyczne, w których uczestniczyli, były nudne, 1/5 zaś uważa je za interesujące. Po 10% wskazań uzyskały odpowiedzi „nie podobały mi się” oraz „niechętnie w nich uczestniczyłem/łam”. Najmniej osób twierdzi, że podobały im się działania profilaktyczne, w których uczestniczyli (7%) oraz że wiele się dzięki nim dowiedzieli (7%). W większości opinii respondentów dotyczące działań profilaktycznych nie są pozytywne.

W pytaniu dotyczącym stanowiska respondentów wobec legalizacji na terenie Polski środków psychoaktywnych innych niż alkohol i papierosy 46% ankietowanych wyraziło aprobatę dla takiego rozwiązania, natomiast 54% było przeciwnych. Uzyskane dane mogą więc oznaczać, że nieznacznej większości pytanych odpowiada istniejący w Polsce stan prawny dotyczący substancji psychoaktywnych. Jednak w grupie 54% respondentów przeciwnych legalizacji innych środków mogły również znajdować się osoby popierające wycofanie z legalnej sprzedaży papierosów i/lub alkoholu.

Respondentów, którzy popierali legalizację innych środków psychoaktywnych niż dostępne obecnie, poproszono o wskazanie substancji, których wprowadzenia do legalnego obrotu oczekiwali. Większość badanych (42%) wytypowała marihuanę. Żadna z pozostałych odpowiedzi nie przekroczyła 2%. Respondenci przedstawiali także ciekawe i rozbudowane wypowiedzi, którymi argumentowali swoje stanowiska dotyczące w szczególności legalizacji marihuany:

Zalegalizowanie pozwala na kontrolę nad produktem. Chyba (Ankieta 70).

Sądzę że to powinna być konopia nie chodzi mi tutaj o jakieś konkretne odmiany czy coś ale po prostu bo wiele ludzi po to sięga a gdyby była legalizacja w Polsce sądzę że wiele osób było by zadowolonych oraz też zyskałaby na tym nasza gospodarka (Ankieta 24).

Większość narkotyków (substancji stałych chemicznie) takich co mogą wyrządzić krzywdę tylko osobie zażywającej. Hiszpania ma łagodne podejście od narkotyków dzięki czemu nie wykształcił się tam rynek dopalaczy jak to ma miejsce w Polsce bo konsument woli kupić coś co zna a nie coś co musi, uważam też, że przestępczość by się zmniejszyła tak jak w USA po legalizacji marihuany (Ankieta 90).

Jest wiele badań, które twierdzą, że marihuana (odpowiednio przyjmowana) pomaga na różne schorzenia, a rekreacyjnie nikomu nie szkodzi. Po marihuanie nikt nie wymiotuje, nie bije żony i dzieci i nie robi awantur, tak jak ma to miejsce w przypadku alkoholu (Ankieta 11).

Uwzględniając powyższe, ponownie należy zauważyć, iż młodzież nie dostrzegała negatywnych konsekwencji przyjmowania marihuany. Uczniowie mogą chcieć jej używać, jednak świadomość potencjalnych konsekwencji prawnych nieco ich do tego zniechęca. Swoje indywidualne preferencje starają się więc usprawiedliwiać korzyściami dla społeczeństwa oraz budżetu państwa płynącymi z legalizacji marihuany.

W badaniu zadano również pytanie o to, czy rodzice respondentów rozmawiali z nimi na temat używania i konsekwencji używania środków psychoaktywnych. Największą grupę (56%) stanowią osoby, z którymi rodzice rozmawiali na ten temat kilkakrotnie, 29% ankietowanych nigdy nie uczestniczyło w takiej rozmowie, a 10% odbyło ją jedynie raz. Regularne rozmowy z rodzicami o konsekwencjach używania środków psychoaktywnych odbywa zaledwie 5% pytanym uczniów.

Z uzyskanych danych wynika, że 71% rodziców respondentów przynajmniej raz poruszało z nimi temat konsekwencji używania środków psychoaktywnych. Rodzice 29% badanych, którzy nie przeprowadzali z dziećmi rozmów dotyczących konsekwencji przyjmowania środków psychoaktywnych mogą sami nie posiadać dostatecznej wiedzy na ten temat, wobec czego nie podjęli się przekazywania jej swoim dzieciom. Brak rozmów rodziców z dziećmi na temat substancji psychoaktywnych wynikać może również z osłabionych umiejętności komunikacji w rodzinie, co skutkuje jednocześnie zwiększeniem ryzyka sięgania przez dziecko po te substancje.

Ostatnie zadane respondentom pytanie dotyczyło granicy wieku dopuszczającej legalny zakup alkoholu i papierosów. Dwie trzecie (66%) respondentów uważało, że środki te powinny być dostępne od 18. roku życia. Inne odpowiedzi uwzględniały zakres od 15. do 30. roku życia. Największą grupą były osoby, według których 18 lat to odpowiedni wiek, by móc legalnie kupować alkohol i papierosy. Mogła to być ich indywidualna, wewnętrzna opinia, jednak nie należy wykluczać, iż jest to przejaw konformizmu. Mniej popularne odpowiedzi (9%) to 21 i 16 lat. Pierwsza może wynikać z przekonań religijnych, gdyż Kościół katolicki rekomenduje niespożywanie alkoholu przed 21. r.ż. Druga natomiast może wiązać się z wiekiem rozpoczęcia przez młodzież nauki w szkole średniej. Pozostałe odpowiedzi z reguły oscylują wokół 18. r.ż., obowiązującego obecnie w przepisach prawa.

Dyskusja

Używanie środków psychoaktywnych przez młodzież jest zjawiskiem podawanym systematycznej obserwacji na całym świecie⁷. Najczęściej identyfikowane przyczyny liberalnych postaw sprzyjających sięganiu po te środki to m.in.: używanie substancji psychoaktywnych przez rodziców bądź rówieśników, brak zadowolenia z życia, nieprawidłowe relacje rodzinne oraz chęć przyłączenia się do grupy rówieśniczej⁸.

Badani uczniowie z reguły chętnie i wyczerpująco odpowiadali na zadawane pytania, co umożliwiło uzyskanie satysfakcjonujących odpowiedzi na sformułowane wcześniej pytania badawcze. Najczęściej dostrzegali oni obecność substancji psychoaktywnych w narkotykach i tzw. dopalaczach. Najwięcej osób (niemal 2/3 ankietowanych), pozyskując wiedzę dotyczącą tych substancji, korzystało z informacji umieszczonych w Internecie. Uczniowie przemyskich szkół średnich w dominującej części czerpali informacje o środkach psychoaktywnych od swoich znajomych, źródła internetowe stanowiły zaś 1/3 wskazań⁹. Badani w większości byli świadomi negatywnych konsekwencji zdrowotnych (dotyczących zarówno zdrowia fizycznego, jak i psychicznego) oraz społecznych wiążących się z używaniem środków psychoaktywnych. Dodatkowo znaczna ich część jest świadoma, że nie istnieją bezpieczne środki psychoaktywne. W badaniu przeprowadzonym wśród uczniów szkół średnich w Przemyśle odsetek ten był podobny (56%)¹⁰. Część respondentów za substancję bezpieczną uznała marihuanę. Większość uczniów deklarowało, że są przeciwni używaniu tych substancji, jednak w odniesieniu do stosowania ich przez rówieśników przyjmowali mniej zdecydowane postawy (więcej osób nie opowiedziało się po żadnej ze stron, niż miało to miejsce w przypadku używania substancji odurzających w ogóle). Respondenci wskazali, że ich zdaniem młodzież najczęściej używa takich środków psychoaktywnych jak alkohol, papierosy i marihuana. Produkty te są najczęściej wymienianymi także przez respondentów badań ogólnopolskich¹¹ oraz przepro-

⁷ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction European, *Drug Report 2021 – Trends and Developments*, „Publications Office of the European Union”, Luxemburg 2021.

⁸ M. Whitesell, A. Bachand, J. Peel, M. Brown, *Familial, social, and individual factors contributing to risk for adolescent substance use*, „Journal of Addiction” 2013, 579310; D. Öztaş, A. Kalyon, A. Ertuğrul, C. Gündoğdu, H. Balcioğlu, Y. Sağlan, U. Bilge, S. Karahan, *Evaluation of Risk Factors Affecting Substance Use among Tenth-Grade Students*, „BioMed Research International” 2018, Article ID 1407649.

⁹ M.A. Motyka, *Dopalacze wśród młodzieży przemyskich szkół średnich*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2013, nr 94(2), s. 205–214.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2019 r.*, Warszawa 2020.

wadzanych na terenie poszczególnych jej regionów – Górnego Śląska¹² i Podkarpacia¹³. Wśród najczęściej wymienianych powodów ich używania znalazły się: ciekawość, chęć zaimponowania kolegom oraz doznania po zażyciu. Podobne motywy towarzyszyły również respondentom wyżej wymienionych badań, z czego pierwszy z nich także pojawiała się najczęściej. Niemal połowa uczniów stwierdziła, że zdobycie środków psychoaktywnych nie wiązałoby się dla nich z żadnymi trudnościami. Większość ankietowanych natomiast nie spotkała się z propozycją użycia substancji odurzających, podobnie jak uczniowie szkół ponadgimnazjalnych z Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego¹⁴.

W kontekście rzeczywistego używania środków psychoaktywnych badana młodzież najczęściej deklarowała korzystanie z alkoholu, papierosów i napojów energetyzujących (produkty podano w kolejności malejącej popularności). Nieco ponad 1/3 respondentów sięgała po marihuanę, natomiast używanie innych niż wymienione wcześniej środków odurzających było incydentalne. Większość respondentów przyznała, że w ich otoczeniu znajdują się osoby używające środków psychoaktywnych.

Uzależnienie od tych substancji uczniowie najczęściej interpretowali jako brak kontroli nad ich używaniem oraz odczuwanie dyskomfortu w okresach abstynencji. Natomiast znajomość z osobami uzależnionymi od środków odurzających wskazywała blisko 1/4 badanych. W działaniach dotyczących profilaktyki używania środków psychoaktywnych udział brał co trzeci pytany. Większość uczniów oceniła je negatywnie, skupiając się na takich aspektach jak brak interesujących treści, poczucie uzyskania niewystarczających informacji oraz strata czasu poświęconego na uczestnictwo w takich zajęciach. Respondenci w większości przyznali, że rodzice odbywali z nimi rozmowy edukacyjne dotyczące konsekwencji używania środków psychoaktywnych.

Przeważająca część badanych uważa, że wiek dostępu do legalnych środków psychoaktywnych (takich jak papierosy i alkohol) jest odpowiedni. Uczniowie najczęściej byli przeciwni rozszerzeniu dostępu do nielegalnych środków psychoaktywnych. Część z nich wskazywała jednak, że oczekuje legalizacji marihuany, co zadeklarowało aż 88% uczniów szkół ponadgimnazjalnych z Górnego Śląska¹⁵. W kreowaniu takich postaw duży udział miały zapewne działania zwolenników dekryminalizacji marihuany stosujących „złożone zabiegi socjotechniczne,

¹² M.Z. Jędrzejko, M. Walancik, *Narkotyki i narkomania. Zjawiska globalne, problemy lokalne. Eksperymenty z narkotykami i innymi substancjami psychoaktywnymi wśród młodzieży i dzieci na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim. Wybrane problemy*, Dąbrowa Górnicza 2014.

¹³ M.A. Motyka, *Społeczno-kulturowe uwarunkowania narkomanii. Skala i przyczyny zjawiska wśród młodzieży województwa podkarpackiego*, Rzeszów 2018.

¹⁴ M.Z. Jędrzejko, M. Walancik, *Narkotyki i narkomania...*

¹⁵ *Ibidem*.

aby stworzyć w społecznym odbiorze wrażenie, że tak naprawdę chodzi im o dobro człowieka, zdrowie dzieci, pomoc dla ludzi ciężko chorych, wspomaganie terapii”¹⁶. Młodzi ludzie mogą sugerować się opiniami swoich autorytetów, dlatego często artyści bądź celebryci przyczyniają się do rozpowszechniania akceptacji legalizacji marihuany wśród młodzieży¹⁷.

Wnioski końcowe

Wobec powyższego można uznać, że przeprowadzone badania zaktualizowały nieco stereotypowy obraz badanej młodzieży. Z zebranego materiału można wnioskować, że są to osoby posiadające dostateczną wiedzę o środkach psychoaktywnych oraz konsekwencjach ich używania, korzystające w głównej mierze z ogólnodostępnych, legalnych substancji odurzających. Istnieją jednak aspekty wymagające szczególnej uwagi, do których należy przekonanie uczniów o braku konsekwencji używania marihuany oraz o niskiej jakości programów profilaktycznych ukształtowane na podstawie tych oddziaływań, w których uczestniczyli. Biorąc pod uwagę zebrane wypowiedzi uczniów, warto również rozważyć zwiększenie dostępności kształcenia oraz działań profilaktycznych dotyczących środków psychoaktywnych. Dbać jednocześnie należy o atrakcyjny dla młodych słuchaczy sposób ich przeprowadzania oraz dobór interesujących i rzetelnych treści przekazywanych młodzieży podczas takich spotkań. Pomoże to z pewnością poszerzać wiedzę na temat środków psychoaktywnych, a także budować świadomość dotyczącą związanych z nimi zagrożeń.

Bibliografia

- Crocq M.C., *Historical and cultural aspects of man's relationship with addictive drugs*, „Dialogues in Clinical Neuroscience” 2007, nr 9(4), s. 355–361.
- El Khoury J., Noufi P., Ahmad A., Akl E., El Hayek S., *Attitudes beliefs, and knowledge of substance use amongst youth in the Eastern Mediterranean region: A systematic review*, „Drug and Alcohol Dependence” 2019, nr 196, s. 71–78.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *European Drug Report 2021 – Trends and Developments*, „Publications Office of the European Union”, Luxemburg 2021.

¹⁶ M.Z. Jędrzejko, B.P. Rosik, *Marihuana – fakty, mity i spory* [w:] *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko, zagrożenia, rozpoznawanie zachowań, profilaktyka*, red. M.Z. Jędrzejko, M. Kowalski, Warszawa–Milanówek 2016.

¹⁷ M.A. Motyka, A. Al-Imam, *Representations of Psychoactive Drugs' Use in Mass Culture and Their Impact on Audiences*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2021, 18(11), 6000; <https://doi.org/10.3390/ijerph18116000>.

- Friis K., Østergaard J., Reese S., Lasgaard M., *Young people's attitudes towards illicit drugs: A population-based study*, „Scandinavian Journal of Public Health” 2017, nr 45(8), s. 765–772.
- Jędrzejko M.Z., Walancik M., *Narkotyki i narkomania. Zjawiska globalne, problemy lokalne. Eksperymenty z narkotykami i innymi substancjami psychoaktywnymi wśród młodzieży i dzieci na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim. Wybrane problemy*, Dąbrowa Górnicza 2014.
- Jędrzejko M.Z., Rosik B.P., *Marihuana – fakty, mity i spory* [w:] *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko, zagrożenia, rozpoznawanie zachowań, profilaktyka*, red. M.Z. Jędrzejko, M. Kowalski, Warszawa–Milanówek 2016.
- Motyka M.A., *Dlaczego zażywali środki psychoaktywne? cz. I: Rola i znaczenie środków psychoaktywnych w kulturze: od Pradziejów do początku XX wieku*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2014, nr 95(2), s. 223–233.
- Motyka M.A., *Dopalacze wśród młodzieży przemyskich szkół średnich*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2013, nr 94/2, s. 205–214.
- Motyka M.A., *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania narkomanii. Skala i przyczyny zjawiska wśród młodzieży województwa podkarpackiego*, Rzeszów 2018.
- Motyka M.A., Al-Imam A., *Musical preference and drug use among youth: an empirical study*, „Research and Advances in Psychiatry” 2019, nr 6(2), s. 50–57.
- Motyka M.A., Al-Imam A., *Representations of Psychoactive Drugs' Use in Mass Culture and Their Impact on Audiences*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2021, 18(11), 6000; <https://doi.org/10.3390/ijerph18116000>.
- Motyka M.A., Marcinkowski J.T., *O potrzebie edukacji w zakresie zagrożeń wynikających z użycia nowych narkotyków*, cz. 1: *Programy nauczania w szkołach i na studiach*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2017, nr 98(1), s. 23–32.
- Öztaş D., Kalyon A., Ertuğrul A., Gündoğdu C., Balcioğlu H., Sağlan Y., Bilge U., Karahan S., *Evaluation of Risk Factors Affecting Substance Use among Tenth-Grade Students*, „BioMed Research International” 2018, Article ID 1407649.
- Sierosławski J., *Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w województwie zachodniopomorskim w 2010 r.*, Szczecin 2011.
- Sierosławski J., *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2019 roku*, Warszawa 2020; https://www.cinn.gov.pl/portal?id=15&res_id=1880417
- Whitesell M., Bachand A., Peel J., Brown M., *Familial, social, and individual factors contributing to risk for adolescent substance use*, „Journal of Addiction” 2013, 579310; <https://doi.org/10.1155/2013/579310>.
- Więckiewicz G., Pudło R., *Nowe substancje psychoaktywne w Polsce – co lekarz powinien wiedzieć w 2019 roku?*, „Varia Medica” 2020, nr 4(1), s. 71–76.

ATTITUDES OF YOUTH TOWARDS PSYCHOACTIVE DRUGS ON THE EXAMPLE OF STUDENTS OF VOCATIONAL SCHOOL COMPLEX NO. 2 IN BIAŁA PODLASKA

Abstract

The main focus of the study was to assess the knowledge on psychoactive drugs, the consequences of their use, as well as the general perception of the substances in question by students of Vocational School Complex Nr 2 in Biała Podlaska. The survey was conducted in March 2021 among students of the third and fourth grade of the Vocational School Complex Nr 2 in Biała

Podlaska. The sample was selected in a purposeful and convenient way. This study used the survey method of data collection and the online survey questionnaire, in view of pandemic covid-19. The results indicate that the students of ZSZ Nr 2 in Biała Podlaska have sufficient knowledge about psychoactive substances and the consequences of using them. They mainly use widely available, legal psychoactive substances. They are convinced about the lack of consequences of marijuana using and about the low quality of prevention programmes. Results provide a basis for considering increasing the availability of education and making prevention activities for youth more attractive.

Keywords: youth, psychoactive drugs, attitudes, harm reduction

POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC ŚRODKÓW PSYCHOAKTYWNYCH NA PRZYKŁADZIE UCZNIÓW ZESPOŁU SZKÓŁ ZAWODOWYCH NR 2 W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Streszczenie

Głównym celem przeprowadzonych badań było poznanie stanu wiedzy uczniów Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Białej Podlaskiej na temat środków psychoaktywnych, konsekwencji ich używania, a także ogólnego sposobu postrzegania omawianych substancji przez badanych. Badanie zrealizowano w marcu 2021 r. wśród uczniów trzecich i czwartych klas ZSZ nr 2 w Białej Podlaskiej. Próbę dobrano w sposób celowy i dogodny. W realizacji badania wykorzystano metodę sondażową, a ze względu na wystąpienie pandemii covid-19 posłużono się kwestionariuszem ankiety internetowej. Wyniki badań wskazują, że uczniowie ZSZ nr 2 w Białej Podlaskiej posiadają dostateczną wiedzę o środkach psychoaktywnych oraz konsekwencjach ich używania. Korzystają głównie z ogólnodostępnych, legalnych substancji odurzających. Jednocześnie są przekonani o braku konsekwencji używania marihuany oraz o niskiej jakości programów profilaktycznych. Wobec powyższego warto rozważyć zwiększenie dostępności kształcenia oraz uatrakcyjnienie działań profilaktycznych dotyczących środków psychoaktywnych.

Słowa kluczowe: młodzież, środki psychoaktywne, postawy, redukcja szkód